

Нейрокорекція як один з напрямків роботи практичного психолога з дітьми з особливими освітніми потребами

Зміст

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи вивчення	
1.1. Визначення понять «нейропсихологічна корекція», «діти з особливими освітніми потребами» та можливості їх нейрокорекції.....	4
1.2. Вивчення проблеми нейропсихологічної корекції вітчизняними та зарубіжними психологами та психофізіологами	7
1.3. Базальні чинники та фактори, дизонтогенез яких часто зустрічається у дітей з особливими освітніми потребами	9
Висновки до розділу 1.	12
РОЗДІЛ 2. Особливості нейрокорекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами	
2.1. Основні принципи побудови нейрокорекційної роботи	13
2.2. Особливості побудови та впровадження нейропсихологічних корекційних програм для дітей з особливими освітніми потребами	14
2.3. Етапи побудови нейрокорекційної роботи з дітьми з ООП	20
Висновки до розділу 2.	29
Висновки	31
Список використаних джерел	32

Вступ

Актуальність

Актуальність даної теми обумовлюється щорічним збільшенням народжуваності дітей, які мають ті чи інші порушення психофізичного розвитку різного ступеня тяжкості, і потребують ефективних форм і методів корекційної роботи з ними. Зростання кількості дітей з патологіями пов'язане з різноманітними ураженнями центральної нервової системи, які здебільшого виникають під час пренатального періоду, при патології пологів, або ж під час розвитку патологій протягом перших трьох місяців життя дитини. Ці порушення можуть провокувати розлади як когнітивних процесів, так і емоційної сфери дитини, та приводять до значних соціально-психологічних проблем у сім'ї і суспільстві. Саме тому виникає гостра потреба у пошуку індивідуальних засобів і методів корекції, у розробці ефективних підходів до подолання їх найбільш виразних симптомів та соціальної адаптації дітей до життя у суспільстві.

Одним з ефективних методів допомоги дітям з особливими освітніми потребами є нейрокорекція, яка передбачає вплив на функціонування та нормальну роботу мозку, налагодження міжпівкульної взаємодії, активізацію в розвитку всіх вищих психічних функцій. Нейрокорекція надає змогу подолати порушення розумової діяльності, позитивно впливає на пізнавальний і соціальний, комунікативний розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

РОЗДІЛ 1. Теоретичні основи вивчення

1. 1 Визначення понять «нейропсихологічна корекція», «діти з особливими освітніми потребами»

Поняття “діти з особливими освітніми потребами” широко охоплює всіх учнів, чиї освітні проблеми виходять за межі загальноприйнятої норми. Воно стосується дітей з особливостями психофізичного розвитку, обдарованих дітей та дітей із соціально вразливих груп (наприклад, вихованців дитячих будинків тощо). Загальноприйнятий термін «діти з особливими освітніми потребами» робить наголос на необхідності забезпечення додаткової підтримки в навчанні дітей, які мають певні особливості розвитку. Вочевидь, прийнятним є визначення, за яким до дітей з особливими потребами відносять дітей з інвалідністю, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами та обдарованих дітей.

Нейропсихологічна корекція (нейрокорекція) - комплекс спеціальних психологічних методик, які спрямовані на переструктурування порушених функцій мозку і створення компенсуючих засобів для того, щоб дитина могла надалі самостійно навчатися і контролювати свою поведінку. Нейропсихологічна корекція призначена для дітей з раннього дошкільного і підліткового віку. Особливо вона показана при таких видах дисонтогенезу, як ранній дитячий аутизм, затримка психічного розвитку різних типів, загальне порушення розвитку, алалії, дисартрії, дисграфії, дислексії, СДУГ(синдром гіперактивності з дефіцитом уваги). В тому числі, нейрокорекція допомагає і дітям, що зазнають труднощі в навчанні в силу психологічних причин (невротичних розладів, психосоматичних розладів, особливостей особистості), при загальному фізичному недорозвиненні, при шкільної дезадаптації і стресових розладах.

Нейрокорекція (нейропсихологічна корекція, НПК) – це комплекс спеціальних психотерапевтичних (тілесно-орієнтованих) і

нейропсихологічних методик, які спрямовані на корекцію різних порушень в розвитку дитини з метою відновлення у неї нормальної роботи мозку.

Сучасні методи нейрокорекції базуються на теоріях Л. Виготського, О. Лурії, а також розробках сучасних психологів і нейропсихологів (Т. Ахутіна, В. Лубовський, Ж. Глозман, Н. Корсакова, Ю. Мікадзе, Г. Новікова, А. Семенович, Л. Цветкова та ін.). За твердженням С. Овчиннікової, метод нейропсихологічної сенсомоторної корекції звернений на те, що більше ніж 80% проблем розвитку дітей пов'язані з розладами і пошкодженнями головного мозку, які виникли на ранніх стадіях розвитку – під час вагітності, під час пологів, після важких захворювань на першому році життя дитини. Тому вплив нейропсихологічної корекційної програми спрямований спочатку не на розвиток вищих психічних функцій, а на базальний сенсомоторний рівень, тобто на розвиток дефіцитарних функцій, які були пошкоджені на ранньому розвитку дитини. І тільки в заключній частині корекційного етапу, робота переходить у сферу когнітивної психотерапії [10].

За Т.В. Ахутіною та Н.М. Пилаєвою (2008), нейропсихологічні методи доцільно застосовувати: – для дітей, у яких відмічаються труднощі в навчанні або їх ризик; – для невстигаючих школярів; – для обдарованих дітей, в тому числі неуспішних у школі; – для дітей із психосоматичними захворюваннями; – для дітей, які встигають за шкільною програмою, але це їм вдається ціною власного здоров'я.

Мета методу нейрокорекції – безперервна немедикаментозна активація підкіркових і стовбурових структур головного мозку, стабілізація міжпівкульної взаємодії, формування оптимального функціонального статусу передніх структур головного мозку. С. Овчиннікова вказує, що основне завдання нейропсихологічної сенсомоторної корекції – навчити дитину усвідомлювати себе в просторі, поліпшити сприйняття навколишнього світу, розвиток моторних, пізнавальних і сенсорних умінь дитини [10]. За твердженням В. Горбатенко, головне завдання нейрокорекції полягає у

стимулюванні розвитку певних структур мозку, а також формування скоординованої роботи структур мозку.

Виходячи із загальної концепції нейропсихології як науки, можна стверджувати, що нейропсихологія дитячого віку базується на 3-х принципах: – соціогенезу ВПФ; – системної будови ВПФ; – динамічної організації і локалізації ВПФ. Ці принципи походять із культурно-історичного підходу до розуміння психіки (Л.С. Виготський та О.Р. Лурія, 20-30-ті рр. XX ст.), відповідно до якого при аналізі формування психічних функцій і їх розладів орієнтуються не на хворобу та дефект, а на розвиток і пошук психічних явищ і способів компенсації дефекту з точки зору історії культури [4, С.6]. Варто зазначити, що якщо перших двох принципів дотримуються всі практичні психологи навчальних закладів, то останній активно впроваджується і використовується тільки з позиції нейропсихології. Дитячий нейропсихолог А.В. Семенович вважає (2002, 2005, 2007): «... лише нейропсихологічний метод дозволяє оцінити й описати глибинні системно-динамічні перебудови, що супроводжують психічний розвиток дитини з точки зору функціонування мозкових структур.

Нейрокорекція передбачає виконання дітьми серії дихальних і рухових вправ, які поступово ускладнюючись, призводять до активації підкоркових структур головного мозку, сприяють регуляції тону, зняттю локальних м'язових затискачів, розвитку рівноваги, вирішенню проблеми синкінезій, розвитку сприйняття цілісності тіла і стабілізації статокінетичного балансу. При цьому відновлюється операціональне забезпечення сенсомоторної взаємодії із зовнішнім світом, стабілізуються процеси довільної регуляції і змістоутворюючих функцій психомоторних процесів, орієнтованих на формування оптимального функціонального статусу передніх часток головного мозку, на розвиток процесів мислення, уваги і пам'яті, синестезії і саморегуляції [10]. Цінним у нейрокорекційній відновлювальній роботі з дітьми є залучення їх до сенсорних ігор, що надає їм нові відчуття (зорові, слухові, тактильні, рухові, нюхові та смакові),

сприяє встановленню емоційного контакту із дорослим. Різні види сенсорних ігор передбачають використання інноваційних здоров'язбережувальних технологій, серед яких С. Головченко виділяє: кольоротерапію; казкотерапію; акватерапію та літотерапію; тістотерапію; ігри з мильними бульбашками; ігри зі світлом («Сонячний зайчик») і тінню («Ліхтарик»); ігри з льодом; з крупами («Попелюшка»); ігри зі звуками у пошуках місця звучання, у гармонійному спілкуванні з природою; емоційні ігри з рухами і тактильними відчуттями тощо [5, с. 90]. Нейропсихологічна сенсомоторна корекція через рухові та ігрові вправи вирішує наступні завдання: дитина вчиться відчувати своє тіло і простір навколо; у неї розвивається зорово-моторна координація (око-рука, здатність точно направляти рухи, що важливо для письма і не тільки); у дитини формується правильна взаємодія рук і ніг; розвивається слухова і зорова увага; дитина вчиться послідовно виконувати дії, розбиваючи їх на ряд завдань, та інші важливі завдання [10].

1.2. Вивчення нейропсихологічної корекції вітчизняними та зарубіжними психологами та психофізіологами.

Питання використання компенсаторних можливостей головного мозку дитини розглядається та постійно розвивається сучасними нейрофізіологами, психологами та педагогами, зокрема О.Ю.Балашовою, Н.В.Звєревої, М.М.Семаго, Н.Я.Семаго, Г.В.Семенович, А.Л.Сиротюк, В.В.Тарасун, О.Д.Хомскою, Л.С.Цветковою та іншими. Хоча наведеними вище авторами і були визначені основні етапи корекційного нейропсихологічного впливу на пошкоджений розвиток людини, необхідно зауважити, що корекційні програми для дітей з різними специфічними видами порушень психофізичного розвитку дітей, потребують спеціального розгляду.

Суттєвою рисою «постлуріївської» нейропсихології, особливо експериментальної, є детальна розробка відновлювальних методик за її «реабілітаційним» напрямом. У площині дитячої нейропсихології це

відобразилося на створенні методик корекційно-реабілітаційного типу, одним із яскравих прикладів яких є створення «методу заміщуючого онтогенезу» (Г.В.Семенович). Теорія цього методу не тільки дала нейропсихологічне наукове обґрунтування для добре відомих в дефектології існуючих методик корекції розвитку дітей, а й дала поштовх до створення нових оригінальних підходів у цій сфері роботи з дітьми, які мають труднощі у навчанні.

Нейропсихологічні підходи у корекційній роботі дають можливості створення рекомендацій для корегування тих чи інших дефектів розвитку (мовлення, психомоторики, когнітивних процесів, зорово-предметного сприйняття, контролю за власною поведінкою, емоційних порушень тощо). Дитяча реабілітаційна нейропсихологія дозволила осучаснити розуміння різних форм аномалій психічного розвитку дітей і накреслити нові шляхи компенсації дефектів.

Нейропсихологічні методики приречені мати успіх в корекції розвитку дитини, адже психіка і мозок, що формуються, незвичайно пластичні і готові до розвитку базальних (основних) нейропсихологічних факторів, що є опорними складовими для подальшого вдосконалення пізнавальних та емоційних процесів. На них надалі вибудовується і тримається складна багаторівнева конструкція індивідуальності людини. При цьому до групи базальних факторів відносяться: модально-специфічний; кінестетичний; кінетичний; просторовий; довільної регуляції психічної діяльності; енергетичного забезпечення; міжпівкульної взаємодії тощо.

Відповідальні за реалізацію вищих психічних функцій мозкові структури є високо диференційованими ділянками, що створюють різні взаємодіючі між собою системи, які об'єднують і коркові, і підкіркові рівні мозку.

Мозок, як субстрат психічних процесів, організований за системним принципами, такими як: проекційний, асоціативний, регуляторний та ін. Одним із базових положень нейропсихології є те, що з певними мозковими

структурами слід співвідносити не всю вищу психічну функцію як єдине ціле, а її окремі ланки (параметри, аспекти, фактори), реалізація яких здійснюється за допомогою відповідних нейрофізіологічних процесів. Загальні та локальні нейрофізіологічні процеси (закономірності роботи відповідних комплексів нейронів) «відповідальні» за різні аспекти психічних функцій і різні форми їх порушень при локальних ураженнях мозку. Саме вони і є конкретними мозковими механізмами вищих психічних функцій.

Ці та інші положення увійшли в сформульовану О.Р. Лурією «теорію системної динамічної локалізації (мозковий організації) вищих психічних функцій людини».

До цього часу ця концепція є найбільш евристичною та продуктивною на сучасному етапі вивчення проблеми порівняно з іншими концепціями, що пояснюють співвідношення мозку і психіки. Так саме корисними для корекційної роботи є й інші положення нейропсихології, такі, наприклад, як факторний аналіз, принципи міжпівкулевої асиметрії та взаємодії мозку, метод синдромного аналізу тощо. Останній дозволяє розкрити механізми, що лежать в основі труднощів навчання дитини з ООП, зрозуміти первинний дефект, який визначив їхнє виникнення.

1.3 Базальні чинники та фактори, дизонтогенез яких часто зустрічається у дітей з особливими освітніми потребами

Задля корекції розвитку вищих психічних функцій нейропсихологічні методи дають інструментарій діагностики та впливу на базальні фактори, що складають ці ВПФ.

Зупинимось на деяких із них, які дуже часто страждають під час пошкодженого розвитку дітей:

Модально-специфічний чинник пов'язаний з роботою тих відділів мозку, що відповідають за обробку інформації від органів чуття (тактильних, слухових і зорових). Корекційна робота, спрямована на ці ділянки мозку,

полягають у стимуляції взаємодії між ними та органами чуття, при цьому робота одного аналізатора активізує роботу іншого (синестезія). Наприклад, при формуванні образу букви ефективним прийомом є обмацування і ліплення дитиною букв. Розвиток музичного слуху і моторики приводить до поліпшення усного та писемного мовлення.

Кінетичний чинник пов'язаний з передачею сигналів від екстра- і проприоцепторів і тісно пов'язаний з тактильним модально- специфічним фактором. За роботу кінетичного фактора відповідальна тім'яна область головного мозку.

Кінестетичний фактор бере участь в формуванні уявлень про власне тіло і тісно пов'язаний з кінетичним. Розвитку кожного з цих факторів сприяє рухова активність дитини в різних сферах, що має бути об'єктом навчання і розвитку.

Просторовий чинник відповідає за сприйняття і переробку просторових характеристик і є однією з найбільш складних форм психічного віддзеркалення і адаптації. За роботу цього чинника відповідає нижньотім'яна область мозку, що займає проміжне положення між відділами мозку, що забезпечують переробку зорової, слухової і тактильної інформації. Просторовий фактор розвивається на основі активних рухів у реальному, багатовимірному і динамічному світі з опорою на схему власного тіла і взаємодію органів чуття різної модальності.

Фактор енергетичного забезпечення пов'язаний з роботою глибинних відділів мозку, які регулюють вітальні (життєві) потреби, біологічні ритми, системи життєзабезпечення організму. Нерозвиненість цього фактора виявляється в першу чергу в процесах пам'яті й уваги.

Фактор міжпівкульної взаємодії забезпечує обмін інформацією між півкулями, а також гармонійну послідовність і одночасність пізнавальних процесів. Якщо цей фактор недостатньо сформований, потрібно за нейропсихологічними синдромами визначити цілі коректувальної допомоги дитині.

Фактор довільної регуляції психічної діяльності пов'язаний з роботою лобних відділів мозку. Саме цей фактор часто є слабкою ланкою в психічній діяльності дитини, що виражається у відволіканні, не доведення дій до кінцевого результату, відсутності самоконтролю.

Ці всі чинники мають визначальний вплив на психічний онтогенез дитини. І якщо ми спостерігаємо викривлений її розвиток, то цей дизонтогенез необхідно замінити «штучно створеним» онтогенезом, перебіг якого дасть позитивний прогноз для нормального розвитку дитини. Тобто, ми застосовуємо заміщення одного (викривленого) онтогенезу іншим, «правильним» онтогенезом.

Висновки до розділу 1

Дотримуючись постулатів сучасної психологічної науки корекційна робота з дітьми з особливими освітніми потребами повинна здійснюватися за принципом анатомія-фізіологія-психологія. На сучасному етапі все більшу підтримку отримує серед спільноти психологів та медиків модель розвиткової та корекційної діяльності, яка профілактичний, терапевтичний та реабілітаційний підхід проектує одночасно у біологічну, психологічну та соціальну площини. Доцільним є комплексне та системне розв'язання даної проблеми з позиції нейрокорекційної психології.

Нейропсихологія давно встановила факт взаємодії і взаємовпливу розвитку вищих психічних функцій (ВПФ) і розвитку їх мозкового субстрату.

Нейропсихологія дитячого віку є одним із сучасних напрямів розвитку загальної нейропсихології і тією сферою психологічної науки, що вивчає мозкову організацію психічних процесів. Дитяча нейропсихологія знаходиться на стадії початку активної наукової розвідки і є теоретико-методологічною основою для практичної психології освіти

РОЗДІЛ 2. Особливості нейрокорекційної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами

2. 1 Основні принципи побудови нейрокорекційної роботи

Для якісної побудови та впровадження розвиткової програми для дітей з ООП (особливими освітніми потребами) обов'язково враховувати принципи нейрокорекції. Розглянемо їх.

-Принцип обліку двосторонньої взаємодії між морфогенезом мозку і формуванням психіки - цей принцип означає, що для появи психічної функції необхідний певний рівень зрілості структур мозку і нервової системи. У той же час активне функціонування та корекція впливає на дозрівання структур мозку і нервової системи.

-Принцип системності - спрямований не на подолання одного дефекту, а на гармонізацію психічного функціонування та особистості дитини в цілому.

-Принцип опори на зберігання форми діяльності - спрямований на розвиток слабких ланок при опорі на сильні сторони психіки.

-Принцип опори на індивідуально-особистісні особливості дитини - у програмі нейрокорекції враховуються особистісні та емоційні особливості дитини, її сімейний ситуації і інші чинники, що впливають на формування вищих психічних функцій.

-Принцип залучення - нейропсихолог повинен створити ситуацію емоційного включення дитини в процес корекції, а також створити необхідну мотивацію.

-Принцип «заміщення онтогенезу» - даний принцип полягає в послідовному відтворенні порушених етапів розвитку, починаючи від самого раннього.

-Принцип комплексності - вплив виявляється комплексно - на емоційну, когнітивну і сенсомоторну сфери.

-Принцип «від простого до складного» - це дидактичний принцип, який обов'язково враховується при побудові корекційної програми для дитини.

2.2. Особливості побудови та впровадження нейропсихологічних корекційних програм для дітей з особливими освітніми потребами

Для всіх вітчизняних психологів методологія корекційно-розвивальної роботи визначається принципами соціального генезу психічних функцій, їх системною будовою і динамічною організацією та локалізацією (Л.С.Виготський, 1982; О.Р. Лурія, 1969). Велика заслуга в розробці теоретичного і методичного апарату нейропсихологічної реабілітації та корекції належить Л.С. Цветковій (2006).

У нейропсихологічній корекції виділяють два комплементарні підходи до роботи з дітьми, які мають психофізичні порушення.

Перший націлений на формування базових основ, передумов пізнавальних функцій. Його називають методикою «заміщуючого онтогенезу» (А.В. Семенович, 2003). Даний підхід виходить з того, що «вплив на сенсомоторний рівень з урахуванням загальних закономірностей онтогенезу викликає активізацію у розвитку всіх ВПФ». Цей підхід використовує методи моторної корекції або тілесно-орієнтовані методи, спрямовані на відновлення контакту з власним тілом, зняття тілесного напруження, розвиток невербальний компонентів спілкування. Також у ньому застосовуються і власне когнітивні методи, спрямовані на подолання труднощів засвоєння шкільних знань і формування вищих психічних функцій. В ньому передбачається відпрацювання тієї єдності афекту, сприймання і дії, яка є основою для розвитку соціального спілкування і всіх інтеріорізуючих психічних функцій людини.

Другий підхід спрямований на розвиток і корекцію пізнавальних функцій та компонентів, що входять до них. Цей підхід реалізує ідеї Л.С.Виготського про хід процесу інтеріоризації.

Як зазначають Т.В. Ахутіна, Н.М. Пилаєва, у сучасній літературі можна виділити кілька принципово різних стратегій корекційно-розвивальної роботи, які мають свої переваги та недоліки. Аналітичні стратегії спираються на виявлення сильних і слабких сторін розвитку дитини. До них відносяться:

1) «атака слабкості» (Kirk, 1972; Reitan, 1980; Alfano, Finlayson, 1987). Мінусом даної дуже поширеної в педагогічному середовищі стратегії є підвищене навантаження на слабку ланку, ненадання дитині засобів і способів подолання труднощів.

2) корекція з опорою на збережену ланку (Flynn, 1987; Сімерницька, Матюгін, 1991). При даній стратегії здійснюється пристосування дитини до дефекту, а розвиток слабкої ланки пускається на самоплив.

3) змішаний підхід (Rourke et al., 1983), що об'єднує попередні дві стратегії. У змішаній стратегії немає детального опрацювання шляхів об'єднання першого і другого підходів, а також відсутня належна увага до активності суб'єкта.

Інший, відмінний від аналітичного, тип стратегії може бути названий "інтерактивним". Прихильники даної стратегії вважають найважливішим забезпечення високої мотивації до навчання, залучення дитини до активної взаємодії з дорослим. У інтерактивній стратегії присутня увага до активності суб'єкта, проте дитина постає тут як ідеалізований суб'єкт творчого процесу, її труднощі та слабкості не приймаються до уваги, розвиток слабких компонентів функціональних систем дитини також пускається на самоплив.

Комплексний підхід до корекційно-розвивального навчання реалізується у програмах Т.В. Ахутіної, Н.М. Пилаєвої, Ю.В. Мікадзе, Н.К. Корсакової тощо, що об'єднує позитивні риси перерахованих вище підходів. Його теоретичною основою слугують теорії формування психічних функцій дитини (П.Я. Гальперін) та теорії системної динамічної організації вищих психічних функцій (О.Р. Лурія). Цей комплексний підхід передбачає розвиток слабкої ланки при опорі на сильні ланки в ході спеціально організованої

взаємодії дитини і дорослого. Виходячи з теоретичних позицій Л.С.Виготського - О.Р. Лурія, така взаємодія будується:

- з урахуванням закономірностей процесу інтеріоризації,
- з урахуванням слабкої ланки функціональних систем дитини,
- емоційне залучення дитини в процес взаємодії.

Врахування закономірностей процесу інтеріоризації здійснюється через варіювання завдань від простого до складного за трьома параметрами: спільна - самостійна дія; опосередкованість зовнішніми опорами - інтеріоризована дія; розгорнута поелементна дія - згорнута дія. Врахування слабкої ланки функціональних систем дитини передбачає, що в процесі взаємодії дорослий спочатку бере на себе функції слабкої ланки дитини, а потім поступово передає їх дитині. Для передачі функцій дорослий вибудовує завдання від простого до складного щодо слабкої ланки. Він ставить перед дитиною завдання і допомагає їй вирішувати, скорочуючи або збільшуючи свою допомогу в залежності від успіхів дитини (тобто допомога носить «інтерактивний» характер). Таким чином, психолог працює в зоні найближчого розвитку дитини. Знаходження адекватних за складністю завдань, вибудовування їх у потрібній послідовності та знаходження оптимальних засобів допомоги з постійним її скороченням є необхідними умовами ефективного навчання та в той же час показниками професіоналізму психолога.

Виявлення слабкої ланки здійснюється не тільки за допомогою нейропсихологічного обстеження, проведеного перед корекційної роботою, функціональний діагноз уточнюється в ході динамічного супроводу в процесі цієї роботи. При цьому широко використовується спостереження за поведінкою дитини з ООП, за її навчальною діяльністю: особливості виконання завдань, типові помилки аналізуються з точки зору нейропсихології.

Емоційне залучення дитини до процесу соціальної взаємодії є передумовою когнітивного розвитку дитини. На неї можна спиратися в

організації корекційно-розвивальної роботи, якщо емоційна сфера є сильною стороною дитини. Якщо ж вона є слабкою стороною, її розвиток має стати першочерговим завданням корекції. Якщо дитина не об'єкт, а один із суб'єктів навчання, якщо вона емоційно залучена до процесу навчання і завдання їй під силу, то виникає «афективно-вольове підґрунтя» навчання, яке забезпечує природне підвищення працездатності, підвищення ефективності роботи мозку.

Ефективність нейропсихологічної корекційної роботи з дітьми, які мають порушення психічного розвитку, залежить від раннього виявлення таких відхилень. Для того у них проводиться діагностичне обстеження вищих психічних функцій, з метою виявлення причин та механізмів наявних порушень, постановки функціонального або топічного діагнозу, визначення шляхів відновлення порушених або несформованих функцій. Нейропсихологічна діагностика з метою подальшої корекційно-розвивальної роботи з дитиною передбачає знання всіх нейропсихологічних синдромів, факторів, що лежать у їх основі, зв'язку синдромів із мозковими зонами, про системне порушення вищих психічних функцій у дітей та дорослих, а також уявлення про вікові нормативи розвитку.

Кожне нейропсихологічне корекційне заняття з дитиною з ООП включає в себе рухові (сенсомоторна корекція) і когнітивні (ігри та завдання, спрямовані на розвиток вищих психічних функцій дитини) вправи, а також елементи дихальної гімнастики і тілесно-орієнтованої терапії.

Нейрокорекційні індивідуальні та підгрупові, групові заняття, корекційні ігри, дихальні і фізичні вправи, спрямовані на розвиток мозкових структур, підбираються із урахуванням потреб кожної дитини, і передбачають підвищення її самостійності, ініціативності, контактності з іншими (дорослими та однолітками).

Нейропсихологом та іншими спеціалістами, які беруть участь у корекції розвитку поведінки дитини з особливими освітніми потребами, створюється індивідуальна програма курсу, яка актуальною і спрямованою

саме на вплив змінених параметрів поведінки та стану дитини. В програмі можуть бути використані у різних комбінаціях сучасні методи і напрями корекції дитячої нейропсихології. Основними **напрямами нейрокорекційної роботи** з дітьми з ООП є:

1. Розвиток і корекція пізнавальних функцій, а також вхідних до них компонентів – на вирішення цих завдань спрямований напрямок нейрокорекції, розроблений Т. Ахутіною, Н. Пилаєвою, Л. Цветковою (1985-2003);

2. Розвиток мнестичних функцій (розробки Е. Сімерніцької, Ю. Мікадзе, Н. Корсакової). До них відносяться також методики «Лурія-90», «Діакор» (1994-1995);

3. Корекція функцій відповідно до концепції трьох блоків мозку О. Лурії (методика «Замінюючий онтогенез», яку розробила А.Семенович (2003), що передбачає: активізацію психіки; розвиток невербального спілкування; відновлення «контакту зі своїм тілом»);

4. До інтегративних підходів нейрокорекції дітей-аутистів відносяться корекційно-розвиваючі програми Н. Семаго і М. Семаго (2000), а також програми сенсомоторної корекції Т. Горячевої і А. Султанової (2003) [10].

Стандартний обсяг абілітації та адаптації включає поетапне, а в разі потреби й комбіноване проведення кількох етапів: усунення наслідків впливу психопатологічних розладів на психомоторний розвиток дитини; корекцію перцепторних порушень (сенсорну інтеграцію); досягнення максимального рівня когнітивного й соціального функціонування, забезпечення можливості самостійного існування.

Також нейрокорекційна робота може включати наступні напрями: встановлення зорового контакту; стимулювання пізнавальних процесів; робота дитини в мікрогрупі; формування правильної поведінки у соціумі; розвиток комунікативних навичок і соціальних контактів з оточуючими людьми [5]

Відстеження динаміки розвитку (зони найближчого розвитку, повторні дослідження, «супроводжуюча» діагностика) дозволяє виявити первинно і вторинно страждаючі процеси.

Кінцевою метою і основним результатом методу нейропсихологічної корекції є формування у дитини ідентифікації з ідеєю прагматичної вигоди процесів навчання, постійним носієм якої повинен бути практичний психолог. У цьому аспекті первинною метою є формування у дитини вісьових (тілесних, органних, оптико-просторових) вертикальних і горизонтальних сенсомоторних взаємодій, якими є язик – очі, руки – ноги – дихальна система тощо. При цьому максимально використовується психомоторна корекція, яка, крім власне нейропсихологічних, використовує і тілесно-орієнтовані, етологічні та східні (йога, тай-чі, даоські мудри тощо) психотехніки. На цьому рівні формується сенсомоторне забезпечення всіх психічних функцій, внаслідок чого активується загальний енергетичний, емоційний і тонічний статус, гармонізуються нервово-сполучнотканинні взаємодії. Комплекс цих технологій орієнтований на корекцію та абілітацію 1-го функціонального блоку мозку. Поступово в цей процес інтегруються нейропсихологічна, логопедична та інші форми психолого-педагогічного супроводу онтогенезу спеціальних когнітивних функцій: мови, письма, просторових уявлень, пам'яті тощо (2-й функціональний блок). Насамкінець, найбільш затратним, але самим цінним результатом є формування у дитини оптимального для неї рівня довільної саморегуляції (3-й функціональний блок). Використання методів нейропсихологічної корекції повинно бути абсолютно свідомим і обдуманим.

Отже, практичні психологи з позиції нейропсихології можуть кваліфіковано вирішувати такі завдання: – виявляти сильні і слабкі компоненти ВПФ у дитини надійним і валідним способом; – передбачати, яким чином особливості обробки інформації будуть впливати на розвиток психічних функцій і навчання; – будувати верифіковані гіпотези про ефективні стратегії корекційного впливу. Крім цього, за допомогою

нейропсихологічного підходу практичний психолог реалізовує прогностичну функцію. З його допомогою можна виявити дітей із високим ризиком появи труднощів у майбутньому.

На думку науковця С. Головченко, корекційно-відновлювальна допомога дітям з ООП уможлиблює досягнення максимального рівня когнітивного й соціального функціонування, забезпечення можливості існування в соціумі. Ці успіхи пов'язані з перенесенням сформованих навичок соціального спілкування із закріплених ситуацій спілкування дітей-аутистів з психологом, корекційним педагогом на інші ситуації взаємодії з оточуючими людьми.

2.3. Етапи побудови нейрокорекційної роботи з дітьми з ООП

Нейропсихологічний підхід спрямований не лише на вивчення нейропсихологічних механізмів функціонування психіки, виявлення патогенетичних механізмів того чи іншого типу дизонтогенетичного розвитку, що пов'язано з розробкою та вдосконаленням методів та методик дослідження. Він також розглядається як один із можливих підходів до корекційної роботи з дітьми, які мають порушення у розвитку. Як зазначає А.В. Семенович, нейропсихологічний підхід є герменевтичним, тобто він ставить перед собою завдання знаходження первинного патогенного фактора, що є основою для виникнення певного типу розвитку, що відхиляється від норми, наслідком якого є різні варіанти навчальної та поведінкової дизадаптації.

У основному формування мозкової організації психічних процесів в онтогенезі відбувається від стовбурових і підкіркових утворень до кори головного мозку (знизу вгору), від правої півкулі мозку до лівої (справа наліво), від задніх відділів мозку до передніх (ззаду наперед). Апофеозом церебрального функціонального онтогенезу є низхідний контролюючий і регулюючий вплив від передніх (лобових) відділів лівої півкулі до

субкортикальних. Розвиток тих чи інших аспектів психіки дитини однозначно залежить від того, чи достатньо зрілий і повноцінний відповідний мозковий субстрат. При цьому слід мати на увазі, що мозок – це не тільки відомі всім кора, підкіркові утворення, мозолисте тіло і т. ін., але й різні нейрофізіологічні, нейрохімічні та інші системи, кожна з яких вносить свій специфічний внесок в актуалізацію будь-якої психічної функції.

Відставання в розвитку окремої функціональної ланки виглядає як її часткове випадання на загальному тлі функціональної системи. При цьому первинне відставання зумовлює вторинні зміни та компенсаторні перебудови. За А.В. Семенович такий розвиток можна представити як «нейтральну лінію», яка проявляється типологією та варіативністю в розвитку, що відбувається на межі між «нормою» та «патологією», і з якої кожен може вийти в «нормативну зону» [12, С. 5-6].

Одним із самих значимих результатів, на який орієнтований метод заміщуючого онтогенезу, за думками Г.В.Семенович, є формування у дитини довільної саморегуляції. А так, як це – 3-ій функціональний блок мозку (ФБМ), то важлива обов'язкова *етапність* впровадження нейропсихологічних технік. Всі завдання мають мати чіткі правила, алгоритм виконання, та способи оцінювання. Тобто у дитини має спрацювати програма дій, мотивація до виконання, та контроль за дією, що і називається довільною саморегуляцією. Але на початку формувального навчання більшу частину цих зобов'язань має взяти на себе фахівець, а в результаті дитина самостійно може впоратися з цим сама.

За результатами детального нейропсихологічного аналізу психологом розробляється індивідуальна програма корекційно-розвиваючого навчання для конкретної дитини. Програма будується на основі концепції про 3 функціональні блоки мозку. Для роботи з кожним функціональним блоком підбираються відповідні прийоми і методи корекції. Важливе місце відводиться формуванню міжпівкульової взаємодії, яка необхідна для успішного протікання будь-якого психічного процесу. Варто зауважити, що

корекційно-розвивальна робота передбачає не тренування певних навичок, а формування цілісної функціональної системи, яка дозволить дитині самостійно оволодіти різними вміннями. У цьому аспекті найбільш доцільним є метод заміщаючого онтогенезу, створений і апробований А.В. Семенович на основі методології О.Р.Лурії – Л.С.Цветкової. Основою методу заміщаючого онтогенезу є принцип співвіднесення актуального статусу дитини з основними етапами формування мозкової організації психічних процесів і наступним ретроспективним відтворенням тих ділянок його онтогенезу, які з тих чи інших причин не були ефективно засвоєними.

Виходячи зі чіткого алгоритму впровадження технологій методу заміщаючого онтогенезу на початковому етапі впроваджується система вправ, яка опосередковано буде впливати на формування довільної саморегуляції у дітей з ООП. Наголошення спеціаліста на правилах під час проведення заняття та безпосередня демонстрація алгоритму дій і будуть створювати фундамент довільної саморегуляції дитини.

Враховуючи те, що різноманітна психічна функція, психічна діяльність та поведінка в цілому повинні розглядатися як вертикально організована система, яка складається з трьох основних взаємопов'язаних та взаємодіючих функціональних блоків, кожен з яких володіє власною мозковою організацією та певними функціями. Відповідно до теорії про функціональні блоки О.Р. Лурія поділив увесь мозок на три блоки.

1.Енергетичний блок – містить в собі стовбур мозку з його ретикулярною формацією, середній мозок з його центральною сірою рединою, гіпоталамус, який забезпечує усі обмінні процеси в організмі, та паллідум (бліду кулю), одне з ядер та підкірку, що інтенсивно заряджає та тонізує кору.

2.Гностичний блок – блок сприймання та утримування інформації, що має скроневу, потиличну та тім'яну долі мозку, завдяки чому отримана інформація зберігається та надається по мірі необхідності.

3.Блок програмування поведінки, висловлювання, емоційно-вольової діяльності пов'язаний з фронтальною ділянкою кори головного мозку.

2.3.1 Особливості корекції та абілітації 1 функціонального блоку мозку. Практичні вправи.

Людина є ієрархічно організованою, саморегулюючою «нейропсихосоматичною» системою. Ця система включає в себе 3 складові: «нейро», що пов'язана з діяльністю її нервової системи, мозок якого є головним організатором всіх процесів; «психо» – відображає її психічну діяльність; «соматична» – тілесна, вказує на саме існуванні індивіда. Гармонійне, взаємно обумовлююче поєднання в єдину ланку всіх 3 процесів забезпечує здоровий розвиток людини. Випередження, або викривлення, затримка чи пошкодження будуть направляти шлях розвитку дитини, в препатологічному, або патологічному напрямку. Дефіцитарний сенсомоторний базис дитини буде впливати на розвиток мовлення, мнестичні процеси, графомоторні навички, читання, просторові поняття. Саме автоматизовані навички роботи з тілом допоможуть активізувати чи створити замісні механізми в нейропсихологічній корекції відхиленого розвитку.

До вправ по корекції входять: вправи по виробленню правильного дихання; масаж та самомасаж; розтяжки; вправи на формування та корекцію базових сенсомоторних (синергічних та реципрокних) взаємодій – паттернів поведінки, які лежать в основі розвитку міжпівкульних взаємодій. Масаж та самомасаж. До вправ входять масаж волосистої частини голови від лоба до маківки; від лоба до потилиці; від шиї до вух. Корисним буде розтирання вух, накривши їх повністю долонями; розтирання носика до з'явлення легкого тепла, розтирання пальчиків на ручках та ніжках. Вправи «Качалочка» та «Колодочка», – стимулюють кровообіг внутрішніх органів та являються прекрасним масажем для хребта, спинних та черевних м'язів.

Вправи по виробленню правильного дихання. Всі вправи починають робити лежачи. На вдиху (через ніс) – дитина надуває живіт, уявляючи

надування жовтої кульки, на видиху (широко розкритим ротом) – здуває її. В подальшому вдихи та видихи виконуються з одностороннім одночасним підняттям руки та ноги, а пізніше з різностороннім (права рука, ліва нога). Вправа «Плечі підстрибують» на початкових етапах виконується лежачи. Дитина піднімає два плеча разом з глибоким вдихом через ніс, а опускає з видихом через широко відкритий рот. Через 2 тижня роботи, якщо дитина засвоїть правила дихання, можна переходити з вправ на підлозі в горизонтальному стані до вправ на карачках і ще через декілька тижнів до вправ стоячи.

Розтяжки. Спеціаліст з допомогою когось із батьків одночасно за ручки та ніжки розтягують дитину до рахунку «три», потім повертають в попереднє положення. Вправу повторюємо 5-7 раз. Пізніше дитина сама буде виконувати вправу «Зірочка», тягнучись в різні боки.

Окорухові вправи. Вихідне положення – лежачи на спині, голова фіксована. Педагог бере яскраву іграшку і поступово водить нею зліва – направо і в зворотному напрямку, вгору – вниз і до носа дитини (дитина має спостерігати за предметом двома очима. Коли предмет виявляється біля носа, очі мають звестись на перенісці. Необхідно на 3-4 сек. затримувати предмет в крайньому положенні. Вправа спочатку виконується на відстані витягнутої руки дитини, потім на відстані ліктя і потім біля перенісся. Починаючи з третього заняття до руху очей приєднується язик. Спочатку він рухається в тому ж напрямку, що і очі, а потім повертається в протилежну сторону від очей.

Повзання. Повзання на животі: 1) тільки з допомогою ніг (руки лежать на спині); 2) тільки з допомогою рук, відштовхуючись обома руками; 3) тільки з допомогою рук, відштовхуючись кожною рукою поперемінно; 4) по-пластунськи: одночасно згинаються права рука та права нога, потім ліва рука та ліва нога; 5) по-пластунськи: одночасно згинаються права рука та ліва нога – дитина відштовхується ними, потім ліва рука та права нога. Повзання на спині. Дитина повинна поповзати на спині з допомогою тільки ніг (руки

лежать на животі): 1) відштовхуючись одночасно обома ногами; 2) відштовхуючись поперемінно то лівою то правою ногами. Повзання на карачках: дитина стоїть на карачках (на руках та колінах) 1) робить крок спочатку правою рукою та ногою, потім лівою рукою та ногою. 2) робить крок спочатку правою рукою та лівою ногою, потім лівою рукою та правою ногою.

2.3.2. Особливості корекції та абілітації 2 функціонального блоку мозку. Практичні вправи.

Переходимо до корекції та абілітації II-го функціонального блоку мозку. Цілями тут стають ті психічні функції, які надбудовуються в онтогенезі над сенсомоторним фундаментом. Це: соматогнозис, тактильний, зоровий та слуховий гнозис, моторна та мовна кінетика, пам'ять, просторові уявлення та мовлення. Корекційна робота на цьому етапі буде включати в себе: розрізнення шумів (побутових, природніх, музичних інструментів); голосів людей, в залежності від віддаленості джерела звука.

Мовленнєві процеси та фонематичний слух. Розпізнання звуків природи та оточуючого простору є передумовою розрізнення звуків на письмі. Тому, шумове звукорозрізнення є важливою ланкою в корекційній роботі. На занятті спеціаліст повинен разом з дитиною проаналізувати побутові шуми: скрип дверей, телефонний дзвоник, шум транспорту, свисток, шум киплячої води, шарудіння паперу та поліетилену. Потрібно враховувати, що для активації роботи одного аналізатора, необхідно відключити інший. Тому, для активації слухового аналізатора, дорослий просить дитину закрити очі. Перші заняття потрібно починати з простих видів розрізнення на слух: «швидко-повільно», «голосно-тихо». Поступово завдання ускладнюються питаннями: де дзвенить – попереду, ззаду, сверху, знизу, зправа, зліва. Недостатність фонематичного слуху призводить до того, що дитина не чує не тільки інших, але і себе. Тому, бажано, записати на звуконосій голосу рідних та її особистий голос і потім дати їй прослухати. Можна обговорити з дитиною мелодію голосу та намалювати її у вигляді

кривої лінії. Під час своєї роботи фахівець вчить дитину правильній вимові складних слів, скоромовок, збагачує її словниковий запас новими словами. Ці ж завдання можуть даватись батькам для виконання їх в домашніх умовах.

Просторові уявлення. На перших етапах корекційної роботи по формуванню просторових уявлень дитині пояснюється про існування правої та лівої сторони тіла. І першим кроком є маркування лівої руки браслетом, годинником, дзвіночком. Таким чином дитина отримує підказку в орієнтації в зовнішньому просторі. На початку роботи це буде допомагати дитині при виконанні будь-яких вправ, де є команди «вправо-вліво», надалі ж, сформує чіткий алгоритм для більш складних дій, таких як: читання, письмо, математичні маніпуляції. Важливим моментом в нейропсихологічній корекційній роботі є те, що в роботі з дітьми не можна абстрагувати зовнішній простір. Дитина до всього має доторкнутись, відчутти своїм тілом. Це зумовлене соматогнозисом, або простором нашого тіла, звідки беруть початок наші внутрішні просторово-часові відносини. Тому, різноманітні види масажу, ванни з морською сіллю та ефірними оліями, усунення проблем зі шлунково-кишковим трактом, налагодженням правильного дихання, лікувальною фізкультурою з ритмічними складовими та ін., – стануть базовими в корекції та абілітації просторових уявлень. З цією ж метою застосовують вправи, про які говорилося раніше: розтяжки, повзання, ходіння на карачках, окорухові вправи. Внутрішній простір дитини слугує фундаментом для надбудови над ним зовнішнього простору. А «цементом», служать: зоровий, тактильний, нюховий та смакові аналізатори та їх поєднання.

Враховуючи зазначене, в корекційній роботі мають застосовуватись вправи, які будуть стимулювати еволюційний шлях дитини. Наприклад, розрізнення запахів є еволюційно більш ранньою закладкою ніж формування фонематичного слуху. Виходячи з цього, при порушенні фонематичного слуху у дитини, корекційну роботу потрібно розпочати з нюхового розрізнення запахів та їх співставлення з еталоном. Це необхідно знати

логопедам для успішної логопедичної роботи. На цьому ж етапі використовуються вправи «Чарівний мішечок», для розпізнання предметів на дотик. Для засвоєння зовнішнього простору рекомендуємо в корекційній роботі застосовувати гру: у траві, на морі, у лісі. Дитина, має показати та проімітувати звук тварини, чи рослини, який назвав педагог. Можна ускладнити завдання, назвавши її «вгадай хто, або що це».

Паралельно цьому має йти робота над проблематичними зонами *зорового сприйняття*. Малювання фігури по крапкам, домальовування недостаючих деталей, конструювання та копіювання, – мають стати улюбленими вправами.

Формування логіко-граматичних, «квазіпросторових» уявлень починається з переходу понять «вище», «нижче» до «над», «під», «в», «за», «перед». Наприклад, спеціаліст під час зустрічі просить розказати дитину про режими її дня використовуючи прислівники: ввечері, вранці, вдень, спочатку, рідко, часто. Буде слухним проаналізувати разом з дитиною чим зайняті в це час інші тварини (сова вночі літає, а вдень спить, вночі гуляють кішки, взимку сплять ведмеді, їжаки). Ці вправи будуть сприяти розвитку як логіко-граматичних уявлень, так і сприяти розвитку всіх вищих психічних функцій.

Потрібно зазначити, що всі вправи, які застосовуються в нейрокорекційній роботі з дітьми повторюються до вироблення стійкого автоматизму.

2.3.3 Особливості корекції та абілітації 3 функціонального блоку мозку. Практичні вправи.

Пізніше, коли III ФБМ буде в своїй активній фазі, – дитина (в ідеалі) почне власними зусиллями планувати, регулювати та контролювати свою поведінку. Якщо ми говоримо про сімейне виховання, то формування довільної саморегуляції починаючи з молодшого дошкільного віку буде йти через привиту їй систему правил по дотриманню гігієнічних навиків, через присвоєння правил культури спілкування, культури гри, навчання тощо. Всі

ці задачі реалізуються під час сумісної діяльності батьків та дитини. Чітка інструкція та демонстрація виконання дорослим будь-якої роботи на початкових етапах виховання дитини має перейти в сумісну роботу з нею з пріоритетним наданням прав по плануванню та виконанню цієї роботи самою дитиною. Інструкція до виконання дій має враховувати вікові та індивідуальні особливості дитини. Важливу роль у розвитку довільної регуляції дитини відіграють різноманітні ігри: народні фольклорні, лото, карти, класики, танці тощо. Цей вид дозвілля ефективно формує необхідні знання та дотримання правил гри. Важливою умовою в цьому є зацікавленість в перемозі.

Наступним етапом в корекційній роботі з дитиною є впровадження вправ на формування навиків уваги та подолання поведінкових стереотипів. У цій же парадигмі потрібно використовувати конкуруючі завдання. Наприклад, фахівець піднімає великий палець – дитина піднімає великий палець; затуляє очі – дитина затуляє очі. Дорослий плескає в долоні 3 рази – дитина 3 рази; один раз голосно, два рази тихо – дитина відтворює. Потім завдання ускладнюється до впровадження трьох різних елементів. Наприклад: спеціаліст гупнув ногою, сказав ба-бі-бо, показав язика; сказав м'яв-гав, склав долоньки човником, плеснув ними 2 рази. Після деяких таких схожих вправ (вони можуть даватись дітям дуже важко, дорослий повинен весь час підтримувати дитину, зосереджувати її увагу на утриманні всього ланцюжка), програму потрібно змінити: фахівець показує дитині палець, а дитина має показати кулак; педагог говорить – «місяць», а дитина – «сонце»; педагог бере синій кубик, а дитина – червоний. Після виконання цих вправ, правила ускладнюються до впровадження 3 різних елементів, а дитина має відтворити конкуруюче.

Наступним ланцюжком в формуванні довільної саморегуляції є робота в режимі «глухої інструкції» та формування у дитини «детектора помилок». Наприклад, запропонувавши дитині нову гру, педагог завідомо «губить» інструкцію до неї. Задача дитини – разом з наставником віднайти правильний

шлях виконання завдання. На початкових етапах корекційної роботи, потрібно пропонувати дитині завдання, які інтерпретуються однозначно. Наприклад: викласти ряд картинок овочів з чергуванням яблуко-груша; ряд шашок з чергуванням біле-чорне і т.п. В подальшому, рекомендується завдання ускладнювати і стимулювати її особистий пошук рішень. Для закріплення правил знаходження помилок дитині для аналізу пропонується завідомо неправильна, помилкова ситуація, яку вона мусить виправити. Це може бути реальна ситуація: мама переплутала і влітку замість босоніжок дістала з шафи зимові чобітки; поклала пакет молока у хлібницю, а хліб в холодильник і т.п. На заняттях педагог теж робить абсурдні помилки, а потім з допомогою дитини їх виправляє. Коли дитина з допомогою дорослого (батьків) виявить безглуздість вчинку, потрібно обов'язково похвалити її за уважність. В цій же площині стоять завдання, де дитині пропонуються завідомо безглузді сюжети: на дереві росте морква; дівчинка поливає метеликів; по хмарах їде паровоз; дерево росте корінням вгору; на ялинці росте яблуко тощо. Вправи, які були рекомендовані є універсальним фоном з урахуванням вікових можливостей дитини, для будь якого заняття з курсу нейропсихологічної корекції відхиленого розвитку.

Висновки до розділу 2

В психології розроблено уявлення про структуру (компоненти) психічної діяльності, яку можна співвіднести з моделлю трьох блоків О.Р.Лурії наступним чином: I блок забезпечує формування мотиваційних утворень, II – реалізацію програми діяльності, III – створення програми діяльності та здійснення поточного та підсумкового контролю. Таким чином, різні компоненти довільної психічної діяльності здійснюються за обов'язкової участі усіх блоків мозку. Дисфункція будь-якого з блоків відображається на будь-якій психічній діяльності, тому що призводить до порушення її структури.

Нейропсихологічна корекція – це метод, специфіка якого полягає не в тренуванні певних навичок, а у формуванні цілісної функціональної системи, яка дозволить дитині самотійно оволодіти різними вміннями. корекції - формування функціонального органу або цілої функціональної системи, що дозволяють правильно здійснюватися тому чи іншому психічному процесу.

Важливо підкреслити, що корекційна робота повинна передувати навчанню «особливої» дитини та створювати ті базисні системи, ті психічні структури, на яких згодом і буде будуватися навчання. За Г.В. Семенович корекційний процес в дитячому віці має свої нюанси; головний з них складається через можливість реставрації та активізації раніше не затребуваних психологічних факторів, направленому їх формуванню та абілітації. Цей процес в принципі є можливим завдяки унікальній якості дитинства – колосальній пластичності нейробіологічних систем. Тобто, мова йде про пластичність мозку, що забезпечує високий компенсаторний потенціал. Саме з використанням такої переваги дитячого мозку, як пластичність, пов'язано застосування прямих та обхідних методів корекційної роботи. При корекційному навчанні використовуються саме обхідні методи, за яких тимчасово виключаються з алгоритму здійснення функції потерпілого ланцюгу та залучення тих ланцюгів (аналізаторів та модальностей), які в природньому розвитку або не залучаються, або є додатковими. При виборі конкретних структур мозку варто враховувати положення Л.С. Виготського про зони ближнього та дальнього розвитку, а також про значення випереджувального розвитку

Врахування теоретичних положень саме психологічних концепцій нейропсихології дитячого віку дозволять вибудувати практичні підходи до формування оптимальної моделі нейропсихологічної корекції порушень пізнавальної діяльності

Висновки:

Нерівномірність розвитку окремих структурно-функціональних компонентів вищих психічних функцій дитини може бути як проявом гетерохронії в ході нормального онтогенезу, так і наслідком відхилень органічної або функціональної природи.

Психологічна нейрокорекція є одним із сучасних методів корекційно-відновлювальної роботи, що передбачає вплив на функціонування та нормальну роботу мозку, налагодження міжпівкульної взаємодії, активізацію в розвитку всіх ВПФ (вищих психічних функцій). Нейрокорекція, як один з ефективних методів допомоги дітям з особливими освітніми потребами (ООП), надає змогу подолати: порушення розумової діяльності; підвищену стомлюваність, неуважність; не сформованість просторових уявлень; недостатність саморегуляції і контролю в процесі діяльності. Через рухливі та ігрові вправи, нейрокорекція в роботі з дітьми з ООП вирішує наступні завдання їх розвитку: формування зорово-моторної координації (око-рука, здатність точно направляти рухи), правильної взаємодії рук і ніг; відчуття тіла і простора навколо нього; розвиток слухової та зорової уваги; навчання послідовно виконувати дії, розбиваючи їх на ряд завдань, тощо.

Розроблені та адаптовані для кожної окремої дитини програми нейропсихологічної корекції методом заміщуючого онтогенезу, доводять свою ефективність в корекції пізнавальної діяльності дітей з ООП, сприяють розвитку рухових, просторових та регуляторно-вольових можливостей дитини.

Не можна змінити «локалізацію» фактора, але можна природнім шляхом, або штучно створити систему актуалізації міжфакторних зв'язків, або надфункціональних патернів. Це і є головною метою нейропсихологічної корекції. Цей процес можливий завдяки пластичності нейробіологічних систем дитини.

Список використаних джерел :

1. Ахутина Т.В. Методология нейропсихологического сопровождения детей с неравномерностью развития психических функций / Т.В.Ахутина, Н.М. Пылаева //А.Р. Лурия и психология XXI века. Доклады второй международной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения А. Р. Лурия [под ред. Т.В. Ахутиной, Ж.М. Глозман]. – М.: “Смысл”, 2003. – 365 с.
2. Ахутина Т.В. Преодоление трудностей учения: нейропсихологический подход / Т.В. Ахутина, Н.М. Пылаева. – СПб. : Питер, 2008. – 320с.: ил. – (Серия «Детскому психологу»).
3. Бастун Н.А. Можливості нейропсихологічного підходу в освітній практиці / Наталія Анатоліївна Бастун // Горизонти науки. – № 2 (30), 2010. – С. 88–94.
4. Глозман Ж.М. Нейропсихология детского возраста / Ж.М. Глозман. – М. : Издательский центр «Академия», 2009. – 272 с.
5. Головченко С. М. Корекційно-відновлювальна допомога дітям з аутичними проявами в поведінці / С М. Головченко // Таврійський вісник освіти.- 2015.- № 2(50).- Ч. I.- С. 86-91.
6. Горбатенко В. О. Сучасні нейропсихологічні методи корекції вищих психічних функцій дітей з аутизмом / В. О. Горбатенко // Матер. XVII Міжнар. конфер. «Політ. Сучасні проблеми науки». Напрямок «Гуманітарні науки».- 2017.- Т. 1.- С. 142-143.
7. Лурия А. Р. Основы нейропсихологии / А. Р. Лурия. – М. : «Академия», 1973. – 384 с.
8. Мамайчук И.И. Психокоррекционные технологии для детей с проблемами в развитии / Ирина Ивановна Мамайчук. – СПб. : Речь, 2003. – 400 с.
9. Нагорна О. Б. Особливості корекційно-виховної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами / О. Б. Нагорна.- Рівне, 2016.- 141 с.
10. Овчинникова С. В. Нейропсихологічна корекція при аутизмі / С. В. Овчинникова // [Електронний ресурс].- режим доступу: URL: http://neirokid.ru/stati/article_post/neyropsikhologicheskaya-korreksiya-pri-autizme.
11. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте / А.В. Семенович. – М.: Издательский центр «Академия», 2002. – 232 с.
12. Семенович А.В. Нейропсихологическая диагностика и коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие. – 7-е изд. / А.В. Семенович. – М. : Генезис, 2015. – 474 с.

- 13.Семенович А. В. Введение в нейропсихологию детского возраста : учебное пособие / А. В. Семенович. – М. : Генезис, 2005. – 319 с.
- 14.Сиротюк А. Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения / А. Л. Сиротюк. – М. : ТЦ Сфера, 2003. – 288 с.
- 15.Словник психолога-практика / [сост. С.Ю. Головин]. – [2-е изд., перераб. и доп.] – Мн. : Харвест, М. : АСТ, 2001. – 976 с.
- 16.Справочник по психологии и психиатрии детского и подросткового возраста / Под ред. С.Ю. Циркина. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – СПб. : Питер, 2004. – 896 с.
- 17.Хомская Е. Д. Нейропсихология : 4-е издание / Е. Д. Хомская. – СПб. : Питер, 2005. – 496 с.
- 18.А.Г. Шевцов, О.В. Ільїна. Нейропсихологічний підхід у корекції розвитку дітей з психофізичними порушеннями // Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць. Випуск № 5, 2015 р., с. 347-360
- 19.Шульженко Д. І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей / Д. І. Шульженко.- К., 2009.- 385 с.